

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРШУ ПИСЕМНУ ЗГАДКУ ПРО МІСТО МЕНА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Олександр САЛТАН

кандидат історичних наук,
доцент кафедри гуманітарних наук
Харківської державної академії фізичної культури

Анотація. У статті аналізується проблема першої літописної згадки про місто Мена Чернігівської області. Розглядаються дві історичні дати його виникнення.

Автор спростовує помилкову версію про давньоруське походження міста, яке місцеві етнографи переплутали зі столицею Білорусі – Мінськом. На думку автора, більш прийнятною є дата 26 липня 1408 р., яка згадується в Ніконовському літописі. Його перша писемна згадка пов'язана з діяльністю «менського старости» Урустая – асимільованого представника тюркомовного народу, який, імовірно, мешкав на теренах Чернігово-Сіверщини на початку XV ст.

Ключові слова: літопис, татари, Велике князівство Литовське, асиміляція, експансія, князь, мурза, сюзерен, Чернігово-Сіверщина.

В умовах розбудови незалежної української держави нагальною потребою є висвітлення сто-
рінок давньої історії окремих її регіонів. Сучасна Чернігівщина є однією з найбільших областей,

яка, на жаль, стрімко перетворюється в депресивну територію, населення якої впадає в стан етноісторичної амнезії. Відродження духовної пам'яті можливе лише за умови усвідомлення та переосмислення славетних сторінок своєї минавшини, вивчення якої має сприяти підвищенню рівня національної свідомості українського народу.

Торкаючись проблеми історичного датування міста Мена, слід зазначити, що її вивчення мало загальний та поверховий характер.

Уперше, досить опосередковано, значенню й місцю міста та регіону в цивілізаційних процесах протослов'янського та давньоруського періоду приділили увагу археологи. У другій половині XIX ст., досліджуючи слов'янські кургани та поселення, відомий археолог Д. Самоквасов виявив та наніс на археологічну карту городищ Чернігівської губернії декілька поселень на території Мени та менського району [12, 13, 14].

Проте, визначаючи приблизний час їх появи, він у жодному разі не називав точної дати виникнення, а самому місту приділяв увагу лише в контексті ймовірної торговельної та стратегічної важливості його розташування саме там, де було знайдено залишки людських поселень [13].

У подальші періоди історії (втім, як і в попередні) історична минавшина, а тим більше рік виникнення міста Мена, істориків практично не цікавили. Втрата сотенного осередку, статусу міста, перетворення на містечко, відсутність відомих особистостей і, нарешті, власних літописців відклали дослідження цієї проблеми на невизначений термін. Мена була відома в регіоні як «столиця тютюну», де цю рослину вирощували й переробляли у великих кількостях.

Наприкінці 20-х років XX ст. на історичну минавшину міста звертає увагу знаний українознавець та діалектолог Ю. Виноградський. Саме йому місто має завдячувати поясненням назви та найбільш прийнятною датою писемної згадки [2].

На початку 70-х років минулого століття було укладено багатотомну «Історію міст і сіл УРСР». Її автори та упорядники не обійшли увагою Мену, яка на той час стала районним центром і знаходилася на перетині залізничного сполучення України з Білоруссю та сухопутного – з Росією. Автори статті про місто В. Покотило та Д. Калібаба лише резюмували версію Ю. Виноградського, дійшовши висновку, що дата виникнення міста – 1408 р. [5].

Проте ці краєзнавці трохи згодом змінили свою думку. Висловлена в публіцистичних статтях, вона зводилася лише до одного: перша писемна згадка зустрічається в Лаврентіївському літописі й датована 1067 р. [6]. До речі, практично одночасно з датою, зазначеною в «Історії міст і сіл УРСР», відомий український географ, педагог та краєзнавець М. Янко у своєму Топонімічному словнику-довіднику Української РСР вказує на 1066 р. [15, 96].

Таким чином, Мена отримала три версії першого писемного датування свого утворення, дві з яких варто проаналізувати. Це й є метою даного дослідження.

Як відомо, точне датування появи того чи іншого населеного пункту, який виник за часів античності чи середньовіччя, а інколи й у період нового часу, є досить дискусійним і важкодоказовим. І якщо археологічне датування появи міста є умовним, то саме першу писемну фіксацію в будь-якому історичному документі традиційно вважають першою сторінкою його історії. Для

встановлення більш-менш достовірної дати, вищеозначена проблема потребує застосування історичного, хронологічного, топонімічного та антропонімічного аналізу.

Версія перша – градъ Мѣнескъ

«В лѣто 6575 [1067]. Заратися Всеславъ, сынъ Брячиславль, Полоцьскѣ, и зая Новъгородъ. Ярославичи же трие, – Изяславъ, Святославъ, Всеволодь, – совокупивше вои, идоша на Всеслава, зимѣ суци велицѣ. И придоша ко Мѣнску, и мѣняне затворишася в градѣ. Си же братья взяша Мѣнескъ, и исѣкоша мужѣ, а жены и дѣти вдаша на щиты, и поидоша к Немизѣ, и Всеславъ поиде противу (тут і далі курсив наш. – О. С.)» [10].

Саме так Лаврентіївський літопис описує початок битви на річці Немизі між полоцьким князем Всеславом та триумвіратом Ярославичів, яка закінчилась 3 березня 1067 р. Вона вважалась однією з наймасштабніших та найкривавіших битв давньоруського періоду. Слід звернути увагу на географічний чинник цієї події. Згадка про населений пункт Мѣнескъ та його мешканців, змусили менських краєзнавців В. Покотило та Д. Калібабу стверджувати, що Мѣнескъ (пізніше Мѣна) це й є давня назва міста Мена. Як аргумент наводилася беззаперечна автентичність у назві її жителів: мѣняне – сучасні меняни, близькість Полоцького князівства до Чернігівського, а також престол, яким володів один з Ярославичів – князь Святослав, що брав участь у цій битві [6, 7].

Через відсутність історичних та географічних карт Київської Русі не було змоги перевірити ці дані. Тому етнографи покладалися лише на беззаперечність цієї версії та авторитет літописця, який, можливо, був безпосереднім свідком цих подій, або принаймні мав добре знати географію.

Так місто отримало досить точну дату першої писемної згадки – 1067 р., що робило Мену давнішою за Москву. Отже, таке датування не могло бути офіційним. Мена ніколи не святкувала 3 березня як день міста, а версія, що Менескъ – це назва Мени, залишилася надбанням співробітників місцевого краєзнавчого музею, які, до речі, й сьогодні є прихильниками саме цієї дати.

Однак ця версія є нежиттєздатною. Подальше вивчення тексту Лаврентіївського літопису розкриває нові подробиці цієї події, яка отримує чіткі географічні та хронологічні координати. «И совокупишася обои на Немизѣ, мѣсяца марта въ 3 день; и бяше снѣгъ великъ, и поидоша противу собѣ. И бысть сѣча зла, и мнози падоша, и одолѣша Изяславъ, Святославъ, Всеволодь, Всеславъ же бѣжа», – зазначає літописець [10].

Тобто завершення цієї битви відбулося на річці Немизі, а взяття і зруйнування Мѣнеска і знищення мѣнян лише один із фрагментів бойових дій Ярославичів проти Всеслава Полоцького. Таким чином, історики отримали дві досить виразні географічні координати хронологічно й територіально пов'язані між собою. Перша з них – річка Немига, назва якої збереглася до наших днів, є притокою річки Свіслоч, що тече в Мінській області, а зовсім не на території сучасної Чернігівщини. Щодо назви міста Мѣнескъ, білоруські історики одностайні – це сучасний Мінськ, який і розташований на річці Свіслоч. Співзвучність назви населеного пункту цілком очевидна. Саме під такою назвою, на думку білоруських науковців, і згадується вперше їхня столиця, а 1067 р. традиційно вважається роком першої літописної згадки про Мінськ.

Щодо зміни назви Мѣнескъ (Менеск) на Мінськ, доречно нагадати, що таку назву мав сучасний Мінськ до кінця 30-х років минулого століття. І лише постановою 2-ї сесії Верховної Ради БРСР від 29 липня 1939 р. місто було перейменовано на Мінськ. Через півстоліття, 5 вересня 1991 р., Мінська міська рада народних депутатів висунула пропозицію Верховній Раді Білорусі про повернення місту історичної назви Менськ, проте її було відхилено. На підтримку проголосувало 142 депутати з необхідних 173-х [11].

Отже, вважати Менеск давньою назвою міста Мена, розташованого в іншому регіоні, було б хибним. Навряд чи Всеслав вдався до ризикованого контратакуючого маневру і вдерся на територію Чернігівського князівства, напавши на землі Святослава, які знаходилися досить далеко від володінь Полоцького князівства. Про це не пише жоден літописець, навпаки – давньоруські хроністи зазначають, що Всеслав Полоцький був прихильником оборонної тактики, вирішивши воювати з ворогом на своїй території, в результаті чого було зруйновано один з опорних пунктів Всеслава Полоцького – Менськ і битва на річці Немізі.

Щодо назви жителів Менська – менян, вочевидь, саме так називалися мешканці цього міста в той час. Така назва є більш благозвучною і краще вимовляється ніж, скажімо, менськяни. Сама назва «меняни» з часом трансформувалася в меньчани, мінчани, жителі Мінська, тощо. Аналогічний приклад можна привести з полтавчанами (у минулому – «полтавцы») та харків'янами (традиційна назва – «харьковцы»).

Отже, версія давньоруського датування появи міста Мена є помилковою. Схожість назви населеного пункту та співзвучність у назві його жителів (беручи до уваги низку супутніх географічних ознак) не дозволяє вважати Менськ населеним пунктом, розташованим на теренах Чернігівського князівства, а назву міста Мена – похідною від Мѣнескъ, який білоруські історики традиційно пов'язують із назвою столиці їхньої країни.

Версія друга – князь Уруста Мѣнскій

«Того же лѣта 6914, мѣсяца Іюля въ 26 день, приїде къ великому князю Василью Дмитреевичю на Москву изъ Брянска князь Литовскій Сьшвитригайло Олгердовичъ служити, съ нимъ же и владыка Брянскій Исакій, да съ нимъ же князь Патрекъй Звенигородскій, да князь Александръ Звенигородцкій изъ Путимля, да князь Феодоръ Александровичъ, да князь Семень Перемішльскій, да князь Михайло Хотѣвскій, да князь Уруста Мѣнскій и бояре Черниговстїи и Брянстїи и Стародубстїи и Ярославскіе» [9, 204].

Саме цю цитату з Ніконовського літопису, який описує події 26 липня 1408 р., традиційно вважають першою писемною згадкою про місто Мена.

Монголо-татарське нашествя на Русь призвело до поступової трансформації традиційного політичного устрою давньоруських земель. І хоча Київська Русь територіально не входила до складу Золотої Орди, однак із 1240 р. була позбавлена зовнішнього суверенітету і втягнута в політику, яку проводили монгольські хани.

Посилення могутності Литви, яка в 40–60-х роках XIV ст. приєднала білоруські та значну частину сучасних українських земель, призвело до зміни політичного сюзерена західної, частково центральної та південної частин давньоруської держави, яка отримала номінальну назву Литовська Русь.

У 50–60-х роках XIV ст., за часів Великого Князя Ольгерда, Київщина та Чернігово-Сіверщина стали частиною Литовської держави, яка поступово перетворювалася на одну з найбільших країн Європи. Однак литовська експансія викликала спротив з боку монголо-татар, які вважали цей край сферою своїх інтересів. Довготривале протистояння двох держав завершилося перемогою литовської армії в битві на річці Сині Води у 1363 р., що забезпечило Великому князівству Литовському право на володіння цими територіями і звільнення від Золотої Орди українських земель Київської Русі.

Таким чином, Чернігово-Сіверщина перетворилася на південно-східний форпост Великого князівства Литовського й опинилася на перетині двох цивілізацій, які будуть визначати її історію протягом багатьох десятиліть. Стрімкий злет Великого князівства Литовського підсилювали грандіозні плани князя Вітовта Великого, який планував приєднати до своєї держави не тільки території Давньої Русі, а й значну частину Золотої Орди, що з кінця XIV ст. поступово втягувалася в міжусобні війни. Керуючись давньоримським принципом DIVIDE ET IMPERIA («розподіляй і володарюй»), Вітовт намагався використати сепаратистські тенденції, які поступово «підточували» монгольську державу. Численні монгольські мурзи й темники визнавали владу великого хана, якщо той зважав на їхні інтереси, а головне – навіював страх своїм правлінням.

Якщо хан був слабкий або його взагалі не було, татарська знать плела політичні інтриги, або ж у пошуках авторитетного сюзерена досить часто переходила на бік могутніх сусідів. Укладаючи тимчасові союзи, татари брали участь у збройних конфліктах чи просто захищали кордони якоїсь держави. Загальновідомим є факт існування під литовським протекторатом (імовірно на території сучасної Курської області) татарського улусу Джаголдай (Яголдай), який виник у 1438 р. і проіснував до початку XVI ст. Це є свідченням занепаду Золотої Орди, яка з часом розпадається на декілька незалежних татарських держав. Так виникли литовські татари – себто татари, які служили Литві.

Беручи до уваги транзитне розташування Мени та її торговий статус, етнографи та історики вкладають у цю назву як економічний, так і соціально-політичний топонімічний зміст. Тобто в Мені відбувався не тільки обмін товарами, а й військовополоненими русичами, печенігами, половцями, литовцями та татарами [3, 29].

Етнонім «татари» історики використовували для позначення різноманітних етносів (булгар, касогів, половців, тюркомовних народів Середньої Азії тощо), які були підкорені під час завоєвницьких походів армії Чингісхана і включені до складу його імперії. У ті часи термін «монголи» практично не використовували, адже це плем'я Темуджин повністю знищив за те, що воно отруїло його батька. Натомість його загальноживаним давньоруським заміном був етнонім «татари» (за версією історика татарського походження М. Карамзіна: від російського «тать» – злодій), а на іноземних картах європейська частина сучасної Росії та прилеглий території позначались як Татарія. З метою уникнення плутанини, що виникла в 1823 р., російський історик П. Наумов об'єднав ці етнічні назви. Так і з'явилися монголо-татари, або татаро-монголи, що означає «монголи, що іменуються татарами».

Незважаючи на авторитет і впливи татар на

теренах колишньої Київської Русі, вони також зазнавали асиміляції. Переселення татар до Литви чи Московії призводило до втрати національної самобутності. Прагнучи адаптуватися до нетипових соціально-етнічних, релігійних та політичних умов, татари поступалися в питаннях віри, суспільного статусу, а подекуди й роду діяльності. Вони були змушені засвоювати традиційні цінності слов'янської та литовської культур, приймати хрещення та шукати собі становий відповідник у новій батьківщині. Вочевидь, так і з'явився Уруста (за версією автора Пискарьовського літопису – Уростай), чи Урустай, якого літописець називає «*князем Мінским*», а М.Карамзін «*князем минским*» [8; 7, 278].

На жаль, історія не зберегла жодних інших відомостей, окрім цього короткого запису в Ніконовському літописі, що описує свиту Великого князя литовського Свидригайла Ольгердовича, який перейшов на службу до Великого князя московського Василя I. Таким чином, князь Урустай фігурує як учасник доленосних політичних процесів кінця XIV – початку XV ст., які варто висвітлити окремо.

Слід зазначити, що авантюрна східна політика Вітовта призвела до загострення протистояння між Литвою й Ордою. Завдяки підтримці опального онука Чінгісхана хана Тохтамиша в боротьбі за ординський престол, Вітовт планував підпорядкувати Великому князівству Литовському значні території Золотої Орди. Однак «хрестовий похід» литовсько-татарсько-тевтонської коаліції проти об'єднаної армії Великого хана Тимура Кутлуга та темника, майбутнього ногайського хана Єдигея, зазнав поразки. 12 серпня 1399 р. у битві на річці Ворскла коаліціантів було щент розгромлено. У битві було знищено значну частину вищої еліти князівства, сам Вітовт дивом не загинув. Татари спустошили східну Наддніпрянщину, Чернігово-Сіверщину й мало не спалили Київ. Литва змушена була відмовитися від амбітних планів на сході. Було втрачено Смоленське князівство, а в 1401 р. було укладено Віленський договір із Польщею, який суттєво обмежував суверенітет Литви. У цих складних умовах розлучений Вітовт вирішив оновити регіональну еліту, яка мали забезпечити йому підтримку в політичній боротьбі. Адміністративна реформа, ініційована Вітовтом, передбачала ліквідацію удільного устрою руських земель, а місцеві князі мали поступитися своїми посадами представникам литовської верхівки. Саме цей факт і занепокоїв еліту Чернігово-Сіверщини, яка в 1408 р., гуртуючись навколо двоюрідного брата Вітовта – Свидригайла, вирішує змінити сюзерена. Це було типове для середньовіччя, однак досить ризиковано, якщо відбувалося без дозволу володаря Великого князівства Литовського. Ризик полягав у тому, що Василій I був одружений з донькою Вітовта – Софією і на вимогу тестя міг легко вказати литовських сепаратистів. Та цього не сталося. Мабуть, Вітовт був зацікавлений тимчасово позбутися свого кузена – потенційного конкурента в боротьбі за великокнязівський престол.

Литовські політемігранти (зокрема Свидригайло) отримали «в кормління» свої феоди. Але скористатися таким шансом йому не судилося. Того ж року, під час походу на Москву, вищезгаданий темник Єдигей спустошив землі надані Свидригайлу, що змусило його знову повернутися в Литву. Надалі про Урустая більше ніде не згадується. Незважаючи на відсутність портрету

й детального опису цієї особистості, автор даної статті робить цілком логічні припущення. По-перше: якщо «Урустай» – це ім'я, і ця людина справді існувала, то скоріше за все він належав до булгарської нації. Проте не виключено, що він міг бути киргизьким правителем – іналом, або ж представником династії Урус-хана – хана Білої Орди чи їхнім нащадком. Так чи інакше, але в ході монгольського завоювання територія Середньої Азії та булгарських державних утворень ввійшла до складу Золотої Орди. Ім'я «Урустай» має стосунок і до татарської спільноти. Слід нагадати, що використання цього етноніму було типовим навіть для XVI ст. Так само, як у часи Миколи Гоголя всіх іноземців ототожнювали з німцями, так і в Московії всіх неросіян з азійською зовнішністю вважали татарами.

Отже, Урустай – це асимільований булгарин, киргиз, казах, а, можливо, представник якогось іншого тюркомовного народу, якого доля занесла на терени Менщини. Цю тезу частково підтверджує згаданий уже фундатор сосницького краєзнавчого музею Ю.Виноградський, який у пошуках легендарного міста Хоробор, посилається на легенду роду Глинських, нащадок яких – Іван – нібито врятував Вітовта після поразки на річці Ворскла і вивів його на землю, які ця династія отримала як подяку у вотчинне володіння. Виноградський висуває гіпотезу: «Іван Глинський володів Хоробором, який недалеко від Мени, а Глинські були з татар, так що Урустай прізвище одного з Глинських» [2, 152].

Глинські дійсно були татарами й вели свій рід від татарського мурзи, який виїхав з Орди і перейшов на службу до князя Вітовта. До речі, за версією професорів П.Голубовського й А.Насонова Хоробор – це давня назва міста Мена [2, 149].

По-друге: князівський титул і наявність Менського князівства. Загальновідомо, що при переході татар на службу до Литви чи Московії, з метою кращої адаптації до реалій нового життя, татари-мусульмани ставали християнами. Одночасно відбувалася майже автоматична зміна титулу. Татарський мурза ставав князем, хоча за шляхетністю цей титул був нижчий від баронського. У зв'язку з цим необхідно назвати такі відомі християнізовані прізвища, як: Кочубей, Колчак, Карамзін, Кара-Мурза, Салтиков, Юсупов, тощо.

Факт же існування менського князівства заперечує і М.Грушевський: «Що до Урустая менського, то таких князів зрештою незвісно. Чи не треба розуміти тут місто Мена, недалеко Десни, в сусідстві Сосниці, але повторюю, таких князів зрештою незвісно. Може се Минськ – але й там таких князів не знаємо» [3, 72].

Свою думку Грушевський формує на підставі висновків Р.Зотова, який, досліджуючи історію чернігівських князів за Любецьким синодиком, повідомляє: «Князь Урустай Менский совершенно нам неизвестен». Ототожуючи Урустая з містом Мена, Зотов припускає: «...может быть в этой местности находился уезд князя Урустая менского?» [4, 128].

Проте жодного натяку на існування менського повіту чи князівства в праці Зотова ми не зустрічаємо, тому його просто не існувало. Територія Чернігівського князівства в період апогею феодальної роздробленості Київської Русі справді була поділена на 18 удільних князівств, які існували понад 100 років [1, 27].

Менського князівства серед них не було. За часів князя Вітовта було зміщено з посад удільних князів, які вели незалежну політику, а самі

князівства ліквідовано. Замість удільних князівств на теренах північно-східного Лівобережжя були утворені намісництва – Чернігівське і Путивльське, з безпосереднім підпорядкуванням владі Великого Князя литовського. Намісництва ділилися на волості, волості – на верви (громади), верви – на весі, весі склалися з кількох поселень – міст і сіл. Міста ділилися на «старші» (столиці земель князівств), та «молодші» (передмістя, укріплені центри волостей, сторожові міста, фортеці, приватновласницькі укріплення, феодальні садиби-замки). Навряд чи Мена, яка розташована на роздоріжжі, у той час була містом. Часті феодальні війни, монгольська навала, часті набіги татар призвели до руйнації поселення в цій місцевості і відтоку значної частини населення в більш безпечні регіони.

Село руського права творило одну громаду, яка обирала старшого отамана, старосту або тивуна, розв'язувала судові, господарські й адміністративні справи. Багато скотарських поселень були організовані на волоському праві. Таке село очолював сільський князь, посада якого була спадковою. Усі свої повноваження він здійснював за погодженням з громадою. Отже, саме місто Мена на початок XV ст. за масштабами було маленьким населеним пунктом – селом, а Урустай – сільським старостою. Рафаїл Зотов, посилаючись на твір XVIII ст. «Ядро російської історії», зазначає, що в ньому Урустай фігурує як «староста менський» [4, 128].

Це й відображає масштаби Мени і статус особи. Автор Ніконовського літопису називає Урустая князем для підвищення авторитету московського правителя Василя I, на службу до якого перейшли не другорядні, а шановані й поважні особи. Можливо, Урустай був асимільованим татарським мурзою чи представником роду Глинських, нащадок яких – Михайло Львович – у 1508 р. підніме широкомасштабне повстання проти Литви, а О.Глинська стане матір'ю Івана Грозного – достеменно невідомо. Утім, саме факт його існування і досить ризикованого вчинку, а головне – недовозначна приналежність до території Менщини, дозволили дослідникам зафіксувати дату появи міста Мена на політичній арені Чернігівщини і вписати її в скрижалі української історії.

Підсумовуючи, варто зауважити, що датування першої писемної згадки про місто Мена є дискусійним. З двох розглянутих версій найбільш прийнятною є друга, яка пов'язує його появу з літописним татарським «князем» Урустаєм, який був реальною історичною особою.

Беручи до уваги адміністративно-географічну

приналежність свити Свидригайла, Урустая можна вважати людиною, яка мешкала на території Менщини. Якщо Урустай дійсно був менським старостою, а не невідомим князем мінським, то 26 липня 1408 р. є досить точною датою виникнення міста Мена. Більш достовірне визначення появи цього населеного пункту в анналах української історії можливе лише за умови ґрунтовного вивчення документальних першоджерел литовської та польської доби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи / В.С. Куйбіда, В.П. Павленко, В.А. Яцюк. – К.: Геопрінт, 2009. – 615 с.
2. *Виноградський Ю.* Сосниця та її околиці (Топографічні й археологічні матеріали, перекази та історичні відомості) / Ю. Виноградський // Чернігів і Північне лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали. – К.: Державне видавництво, 1928. – С. 147–169.
3. *Грушевський М.С.* Історія України-Руси.: В 11 т., 12 кн. – Т. 4. / М.С. Грушевський. – К.: Наукова думка, 1993. – 544 с.
4. *Зотов Р.* О черниговских князьях по Любецкому синодику и Черниговском княжестве в татарское время / Р. Зотов – СПб.: Типография братьев Пантелеевых, 1892. – 327 с.
5. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область / В.Н. Денисова, О.П. Лотоцька, І.І. Озолін та ін. – К.: Інститут історії академії наук УРСР, 1972. – 779 с.
6. *Калібаба Д.П., Соляник В.С.* Наша рідна Менщина / Д.П. Калібаба, В.С. Соляник. – Мена: Домінант, 2003. – 42 с.
7. *Карамзин Н.М.* История государства Российского / Н.М. Карамзин. – В 12-ти т. – Т. IV–VI. – Тула: Приокское издательство, 1990. – 620 с.
8. Полное собрание русских летописей. Пискаревский летописец / М.Н. Тихомирова. – Т. 34. – М.: Наука, 1978. – 304 с.
9. Полное собрание русских летописей. Патриаршая или Никоновская летопись. – Т. 11–12 / М.Н. Тихомирова. – М.: Наука, 1965. – 266 с.
10. Полное собрание русских летописей. Лаврентьевская летопись. – Т. 1. – Л., 1926. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/>
11. Рашэне мінскага гарадскога савета народных дэпутатаў ад 5 верасня 1991 г. № 167 Аб гербе г. Мінска і аб вяртанні гораду яго гістарычнай назвы Менск. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawbelarus.com/local/sub04/texta6636.htm>
12. *Самоквасов Д.Я.* Могильные древности северянской Черниговщины / Д.Я. Самоквасов. – М.: Синодальная Типография, 1916. – 106 с.
13. *Самоквасов Д.Я.* Северянская земля и северяне по городищам и могилам / Д.Я. Самоквасов. – М.: Синодальная Типография, 1908. – 120 с.
14. *Самоквасов Д.Я.* Северянские курганы и их значение для истории // Труды III Археологического съезда в России / Д.Я. Самоквасов. – К., 1878. – Т. I. – С. 1–50.
15. *Янко М.Т.* Топонімічний словник Української РСР / М.Т. Янко. – К.: Знання, 1973. – 179 с.

Александр Салтан

К вопросу о первом письменном упоминании о городе Мена Черниговской области

Аннотация. В статье анализируется проблема первого летописного упоминания о городе Мена Черниговской области. Рассматриваются две исторические даты его возникновения.

Автор опровергает традиционную версию о древнерусском происхождении города, который местные этнографы перепутали со столицей Белоруссии – Минском. По мнению автора, более приемлемой является дата 26 июля 1408 г., которая упоминается в Никоновской летописи. Его первое письменное упоминание связано с деятельностью «менского старосты» Урустая – ассимилированного представителя тюркоязычного народа, который, возможно, жил на территории Чернигово-Сиверщины в начале XV ст.

Ключевые слова: летопись, татары, Великое княжество Литовское, ассимиляция, экспансия, князь, мурза, сюзерен, Чернигово-Сиверщина.

Alexandr Saltan

To the subject about the first written record of the Mena town Chernigov region

Annotation. The article is devoted to the analysis of the first chronicle record problem of the Mena town, Chernigov region. Two historical dates of town origin are viewed.

An author refutes traditional version in relation to the Old Russian origin of city which local ethnographers entangled with the capital of Belorussia – Minsk. Thus, mention in Lavrenteevskoy of chronicle and the dating appearance of city in 1067 erroneous.

By opinion of author, more acceptable is the date of July 26, 1408 which is mentioned in Nikonovskoy chronicle. His first writing mention is related to activity of grand duke Lithuanian Svidrigayla Olgerdovich and «menskogo head» Urustaya – assimilated representative of Turkish speaking ethnos, which, possibly, lived on the territory Chernigovo-Severchshina at the beginning of the XV century.

Key words: *chronicle, tatars, Great Lithuanian Principality, assimilation, expansion, prince, murza, suzerain, Chernigovo-Siverchshina.*